

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Η. ΠΕΤΑΛΩΤΗΣ

Οδοντίατρος, Διευθυντής Οδοντιατρικής
Κ.Υ. Σιδηροκάστρου Σερρών

**ΕΝΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΗΜΑ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ
ΜΟΝΗΣ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ
ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ.**

Η ΠΟΔΕΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στη μεταβυζαντινή περίοδο, η εκκλησιαστική κεντητική γνώρισε μεγάλη άνθιση. Άμφια και πέπλα, εξαιρετικής τέχνης και αισθητικής, αποτέλεσαν βαρύτιμες δωρεές και πολύτιμα κεμήλια ναών και μονών. Συχνά αναγράφονται πάνω τους οι δωρητές και οι καλλιτέχνες που τα φιλοτέχνησαν, δίνοντας μας πολύτιμες ιστορικές πληροφορίες που δεν συναντώνται σε άλλες πηγές¹.

---

* Θα ήθελα να ευχαριστήσω τη Διεύθυνση του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών και την κα Ράνια Φατώλα για την αποστολή και άδεια δημοσίευσης της φωτογραφίας της ποδέας με αριθμό ΒΧΜ 21054, τον Σεβασμιώτατο Μητροπολίτη Σερρών και Νιγρίτης κ. Θεολόγο, τον κ. Γεώργιο Καφταντζή, τον κ. Δημήτριο Δημούδη, Πρόεδρο της Εταιρείας Μελέτης και Έρευνας της Ιστορίας των Σερρών (Ε.Μ.Ε.Ι.Σ.), τον Διευθυντή του Κέντρου Υγείας Σιδηροκάστρου κ. Χρήστο Χαϊδέυτο και τη Γενική Ιατρό κα Βίβιαν Χατζηκαλούδη.

1 Γενικά για τη Μεταβυζαντινή Εκκλησιαστική κεντητική βλ. Ε. Βέη-Χατζηδάκη, *Εκκλησιαστικά κεντήματα*, Αθήνα 1953. Κ. Ζωγράφου-Κορρέ, *Μεταβυζαντινή Νεοελληνική Εκκλησιαστική Χρυσοκεντητική*, Αθήνα 1985 (στο εξής: Ζωγράφου-Κορρέ, *Χρυσοκεντητική*). Μ. Θεοχάρη, *Εκκλησιαστικά χρυσοκέντητα*, Αθήνα 1986. G. Millet, *Broderies religieuses de style byzantine*, Paris 1947. P. Johnstone, *The Byzantine Tradition in Church Embroidery*, London 1967. E. Papastavrou, «On the beginnings of the Constantinopolitan school of embroidery», *Zograf* 39, (March 2016), 161-176. G. M. Chatzoulis, «L' epitaphios brodé en 1818, oeuvre de Kokona d' Horologa de la collection du Monastère Karakallou», στο: *Μωνασέως Ωδή, Αφιερωματικός Τόμος προς τιμήν του μακαριστού Γέροντος Μωνασέως*

I. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΗΜΑΤΟΣ

Στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών φυλάσσεται ένα εκκλησιαστικό κέντημα με αριθμό ΒΧΜ 21054 (εικ. 1). Έχει διαστάσεις 107 X 98 cm και χρονολογείται στις αρχές του 17^{ου} αι. Δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά από τους Έλενα Παπασταύρου και Νίκο Βρυζίδη το 2018, στη μελέτη τους με θέμα την επαναχρησιμοποίηση υφασμάτων κατά την κατασκευή εκκλησιαστικών αμφίων². Αποτελείται από την κεντημένη εικόνα του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, τοποθετημένη σε ένα άλλο μεγαλύτερο ερυθρό ύφασμα, που φέρει πάνω του διάφορα αφιερώματα.

Αναλυτικότερα, πάνω σε πράσινο μεταξωτό ύφασμα εικονίζεται όρθιος, μετωπικός και περωτός, ο σύμφωνα με την επιγραφή Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος. Ευλογεί με το δεξί του χέρι και με το αριστερό κρατεί ανοιχτό ειλητό με την επιγραφή «METANO / EITE ΗΠΙ / ΚΕ ΓΑΡ Η / ΒΑCΙΛΕΙ / Α Τ(ΩΝ) ΟΥΡΑ(Ν)Ω(Ν)» και ράβδο που απολήγει σε ανθοφόρο βλαστό.

Ο Τίμιος Πρόδρομος φοράει μηλωτή και μιάτιο. Στο κάτω μέρος της παράστασης, αριστερά του αγίου, βρίσκεται ένα δέντρο με μία αξίνα ανάμεσα στους κλάδους του, σύμφωνα με το απόσπασμα από το Ευαγγέλιο του Λουκά: «Ἦδη δε και η αξίνη προς την ρίζαν των δένδρων κείται· παν ούν δένδρον μη ποιούν καρπόν καλόν εκκόπτεται και εις πυρ βάλλεται (Λκ. 3, 9)». Δεξιά του αγίου υπάρχει αγγείο (λεκανίδα) με την αποτετημημένη κεφαλή του. Οι πτέρυγες, το δέντρο με την αξίνα και το αγγείο με την κεφαλή του αγίου, είναι εικονογραφικά χαρακτηριστικά που συναντώνται στις μεταβυζαντινές εικόνες του Προδρόμου.

Εκατέρωθεν της κεφαλής του Προδρόμου, υπάρχει επιγραφή με το όνομα του αγίου και δύο ανθοφόροι κλάδοι. Επιγραφές

του Αγιορείτου, Άγιον Όρος 2017, 855-879. G. Chatzoulis, *L'epitaphios du Monastère de la Vierge Olympiotissa à Ellassona: œuvre de Christophe Žefar: contribution à la broderie religieuse en or post-byzantine des ateliers de Vienne du 18ème siècle*, Thessalonique-Paris 2006.

2 E. Papastavrou, N. Vryzidis, «Sacred Patchwork: Patterns of Textile Reuse in Greek Vestments and Liturgical Veils during the Ottoman Era», *Spolia reincarnated, Afterlives of Objects, Materials, and Spaces in Anatolia from Antiquity to the Ottoman Era*, Istanbul 2018, 271, 273 εικ. 11 (στο εξής: Papastavrou, Vryzidis, «Sacred Patchwork»).

υπάρχουν κάτω από την δεξιά πτέρυγα, το ειλητό και τα πόδια του αγίου, που μνημονεύουν τους ιερομονάχους Θεοφάνη και Μακάριο και την κόμη Βροντού³. Πάνω από την κεφαλή του αγίου υπάρχει μία οριζόντια σχισμή στο ύφασμα.

Ομάδες μικρών μαργαριταριών κοσμούν την περιφέρεια του φωτοστεφάνου και τις πτέρυγες του αγίου, καθώς και το δέντρο με την αξίνα και τα άνθη στο άνω μέρος της παράστασης. Χρυσό έλασμα με ένθετο λίθο υπάρχει στην απόληξη της ράβδου.

Το πρόσωπο του αγίου αποδίδεται με ανοιχτόχρωμα νήματα και τα μαλλιά και τα γένια του με καφετιά. Με αργυρά μάλλον νήματα αποδίδονται τα χέρια και τα πόδια του αγίου, όπως και το ειλητό. Πράσινα και ερυθρά νήματα αποδίδουν τις πτυχώσεις των ενδυμάτων και τις λεπτομέρειες του αγγείου με την κεφαλή του αγίου. Το κέντημα είναι ελαφρά ανάγλυφο και η χρωματική κλίμακα περιορισμένη.

Η άνω, η δεξιά και η αριστερά πλευρά της κεντημένης εικόνας περιβάλλονται από δαντέλα με χρυσόνημα. Στη κάτω πλευρά υπάρχει κεντημένη υφασμάτινη ταινία με τουλίπες και γαρύφαλλα, οθωμανικής τεχνοτροπίας. Ίσως το ύφασμα αυτό να ήταν τμήμα ιερατικής ζώνης που επαναχρησιμοποιήθηκε⁴. Μπορεί όμως να ήταν τμήμα κοσμικού ενδύματος που δόθηκε για τη διακόσμηση της κεντημένης εικόνας ή φιλοτεχνήθηκε εξαρχής για αυτή τη χρήση.

Το ερυθρό ύφασμα που περιβάλλει την εικόνα κοσμείται με διάφορα αφιερώματα που έχουν αναρτηθεί πάνω του: Πέντε μεταλλικοί σταυροί, από τους οποίους οι τρεις είναι παρόμοιοι με παραστάσεις σε χαμηλό ανάγλυφο και οι άλλοι δύο φέρουν τον εσταυρωμένο Χριστό, πέντε εξαγωνικά ελάσματα με άνθινο διά-

3 Δυστυχώς δεν κατέστη δυνατό να αναγνώσω ολόκληρη την επιγραφή. Η Άνω Βροντού είναι το πιο ορεινό χωριό των Σερρών και της Ανατολικής Μακεδονίας σε υψόμετρο 1.060 μ. Στο παρελθόν ήταν κωμόπολη. Οι κάτοικοί της, οι Βροντουλήδες, είχαν στενές σχέσεις με την Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Σερρών, καθώς έδωσαν πολλές δωρεές, φιλοτέχνησαν διάφορα έργα στη Μονή και πολλοί έγιναν μοναχοί της.

4 Papastavrou, Vryzidis, «Sacred Patchwork», 273, υπ. 35-36 εικ. 12-13. Οι συγγραφείς της μελέτης θεωρούν ότι, η επαναχρησιμοποίηση ενός πολύτιμου υφάσματος, ίσως υπενθυμίζει στον θεατή την καλή οικονομική και κοινωνική κατάσταση/θέση του δωρητή.

κοσμο και δεκαεφτά καμπυλόμορφα ελάσματα.

Αξιοσημείωτο, είναι το στρογγυλό εγκόλπιο στο κέντρο του άνω τμήματος του υφάσματος, που απεικονίζει ημίσωμο τον Χριστό ως Μέγα – Αρχιερέα, να ευλογεί με τα δύο του χέρια. Η πλειοψηφία των αναθημάτων, όπως φαίνεται από τις ομοιότητές τους, πρέπει να έχει κατασκευαστεί με τη χρήση μητρών.

Την περιφέρεια του ερυθρού υφάσματος οριοθετούν ταινίες, από τις οποίες η άνω είναι παχύτερη και διαφορετική από αυτή που χρησιμοποιήθηκε στις άλλες πλευρές. Στο άνω μέρος του υπάρχουν δύο υφασμάτινα θηλύκια ανάρτησης.

Στο αρχείο του Μουσείου, το κέντημα περιγράφεται ως Πύλη, δηλαδή ένα ύφασμα που κλείνει το άνοιγμα της Ωραίας Πύλης του τέμπλου⁵.

II. ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ ΚΕΝΤΗΜΑΤΟΣ

Σύμφωνα με το αρχείο του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου, το κέντημα με την εικόνα του Προδρόμου προέρχεται από την Μονή Ευαγγελισμού της Θεοτόκου της Σκιάθου⁶. Στην πραγματικότητα όμως, όπως θα εξηγηθεί στη συνέχεια, προέρχεται από την Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρών⁷.

5 Ζωγράφου-Κορρέ, Χρυσοκεντητική, 97-101.

6 Ε. Ραπαstavrou, Ν. Vryzidis, «Sacred Patchwork», 271 εικ. 11.

7 Η βιβλιογραφία για τη Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Σερρών είναι πλούσια. Βλ. Π. Παπαγεωργίου, *Αι Σέρραι μετά των Προαστείων, τα περί τας Σέρρας και η Μονή του Τιμίου Ιωάννου Προδρόμου. Συμβολή Ιστορική και Αρχαιολογική*, Σέρρες 1987 (στο εξής: Παπαγεωργίου, Σέρραι). Χριστοφόρος Ιεροδιδάσκαλος και Ηγούμενος, *Προσκυνητάριον της εν Μακεδονία παρά τη πόλει των Σερρών Σταυροπηγιακής Ιεράς Μονής του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου*, Λειψία 1904 (στο εξής: Χριστοφόρος, Προσκυνητάριον). Σ. Πασχαλίδης-Δ. Στρατής, *Τα Μοναστήρια της Μακεδονίας, Α', Ανατολική Μακεδονία, Θεσσαλονίκη* 1996, 355-402 (στο εξής: Πασχαλίδης-Στρατής, Μοναστήρια). Σ. Η. Ούτσιου, *Ιστορία της Ιεράς Μονής του Τιμίου Προδρόμου*, Κατερίνη 1999 (στο εξής: Ούτσιου, Ιστορία). Α. Στρατή, *Η ζωγραφική στην Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρών, 14ος- 19ος αι., Μελέτες και άρθρα*, Θεσσαλονίκη 2007. Γ. Καφταντζής, *Ιστορία της πόλεως των Σερρών και της περιφέρειάς της από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα*, Τόμος πρώτος, Μύθοι-επι-

Η Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Σερρών βρίσκεται σε απόσταση 12 χλμ. από τις Σέρρες. Ιδρύθηκε στα τέλη του 13^{ου} αιώνα από τον Επίσκοπο Εξεβών Ιωαννίκιο και τον ανιψιό του Όσιο Ιωάννη, Επίσκοπο Ζιγνών.

Είναι μία από τις σημαντικότερες μονές της Ελλάδας και για αιώνες ήταν ανδρώα. Από το 1986 λειτουργεί ως γυναικεία, με Ηγουμένη τη Μοναχή Φεβρωνία.

Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ο χειρόγραφος και κειμηλιακός πλούτος της Μονής προσέλκυσε το ενδιαφέρον Ελλήνων και ξένων επιστημόνων⁸. Λίγο πριν το 1909, στα πλαίσια καταγραφής των χριστιανικών αρχαιοτήτων της Μακεδονίας, επισκέφθηκε τη Μονή ο Ρώσος Nikodim Kondakov. Οι εντυπώσεις του καταγράφηκαν στο βιβλίο του «Makedonija, Arheologičeskoe putešestvie»⁹.

Στις σελίδες 166 έως 168, αναφέρει ότι κατά την επίσκεψη του στο Καθολικό της Μονής, ένας μοναχός τον πήγε σε μία γωνία της εκκλησίας και του έδειξε μια κεντημένη εικόνα του αγίου Ιωάννη του Προδρόμου.

Ο Άγιος εικονιζόταν με πτέρυγες, να ευλογεί με το δεξί του χέρι και στα πόδια του αγίου ένα αγγείο με την αποτετημημένη κεφαλή του και ένα δέντρο με αξίνα. Εκατέρωθεν του αγίου ήταν γραμμένα τα ονόματα των δωρητών, των ιερομονάχων Θεοφάνη και Μακαρίου.

Γύρω από την εικόνα ήταν αναρτημένα πολλά αφιερώματα: σταυροί, εγκόλπια, δακτυλίδια, μεταλλικά ελάσματα κ.ά. Αναφέρει ότι τα περισσότερα εγκόλπια ήταν ελληνικής ή ρώσικης τέχνης και χρονολογούνταν τον 17^ο αι. και ότι ξεχώρισε δύο ελάσματα με την απεικόνιση του Χριστού Παντοκράτορα σε σμάλτο. Στη σελίδα 168 του βιβλίου του, δημοσίευσε ασπρόμαυρη φωτογραφία της εικόνας με τον αριθμό 107 (εικ. 2).

γραφές-νομίσματα, Θεσσαλονίκη 20092, 226-267. Ν. Μπακιρτζής, *Μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρών, ιστορικές, αρχαιολογικές, πολιτισμικές αξίες και η καταστροφική πυρκαγιά της 13ης Δεκεμβρίου 2010*, Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρών, Σέρρες 2011.

8 Βλ. Παπαγεωργίου, Σέρραι, 84-105. Γ. Λαμπάκης, «Περιηγήσεις», Δελτίον ΧΑΕ, περ. Α', τόμ. Ε', Αθήνα 1905, 64, 70-71, 73-84 (στο εξής: Λαμπάκης, «Περιηγήσεις»).

9 Ν.Ρ. Kondakov, *Makedonija, Arheologičeskoe putešestvie*, Sankt Peterburg 1909, 161-168 (στο εξής: Kondakov, Makedonija).

Παλαιότερη αναφορά της κεντητής αυτής εικόνας, μάλλον υπάρχει στην περιγραφή της Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου Σερρών (1857), από τον Σερραίο Ιωάννη Δημητριάδη, φοιτητή της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης.

Περιγράφοντας το εσωτερικό του Καθολικού, ο Δημητριάδης λέει: «Προσέτι και τρίτη έτέρα του αυτού Αγίου εικών υπάρχει, αλλά πολλῶ πλείονος λόγου άξία τῶν δύο εκείνων κατά τε τὸ ζωηρὸν τῆς ζωγραφίας καὶ τὸ τορευτὸν τοῦ περιστίλβοντος χρυσοῦ. διὸ ἀποφεύγοντες οἱ ὀσιώτατοι Πατέρες τοὺς τῶν ἐποφθαλμιόντων ἐκάστοτε τὴν δυστυχή ταύτην Μονὴν βασκάνους ὀφθαλμοὺς προτιθέασιν αὐτὴν ἀναφανδὸν εἰς προσκύνησιν τῶν εὐλαβείας χάριν προσερχομένων πιστῶν μόνον κατὰ τὴν τοῦ παμμάκαρος αὐτοῦ ἐτήσιον μνήμην, τὴν ἀγομένην τῇ εἰκοστῇ ἐννάτῃ τοῦ φθίνοντος Αὐγούστου. Ἐπὶ ταύτης δὲ τῆς πολυεύκτου διὰ τὸ ἀπανταχόθεν συρῶθέν πληθος τῶν εὐσεβῶν πανηγύρεως καὶ τὰ τῶν σεβασμιῶν εἰκόνων ὑποπόδια λαμπρῶς καθωραΐζονται διὰ χρυσοπαρῦφων προπετασμάτων, ἐξ ὧν ὡς τὰ μάλιστα διαπρέπει τὸ τῆς πρὸ μικροῦ μνημονευθείσης εἰκόνας τοῦ Αγίου κοσμούμενον διὰ χρυσῶν κροσσῶν καὶ νομισμάτων τινῶν τῶν ἀρχαίων Βυζαντινῶν¹⁰.

Σύμφωνα με την περιγραφή αυτή, κατά την Πανήγυρη της Μονής στις 29 Αυγούστου, τοποθετούνταν ποδέες (χρυσοπάρυφα προπετάσματα) κάτω από εικόνες της Μονής και ιδιαίτερα στην εικόνα του Προδρόμου που εκτιθόταν μία φορά το χρόνο για προσκύνηση. Η ποδέα αυτής της εικόνας, που ξεχώριζε από τις άλλες, κοσμούσαν με χρυσά κρόσσια και αρχαία και βυζαντινά νομίσματα.

Συγκρίνοντας τη φωτογραφία του Kondakon με τη σύγχρονη του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών (εικ. 3), είναι φανερό ότι πρόκειται για το ίδιο κειμήλιο. Η κεντρική μορφή του Προδρόμου, η δαντέλα που την περιβάλλει, το ύφασμα με τον οθωμανικό διάκοσμο και η ταινία στην άνω πλευρά του ερυθρού υφάσματος είναι ίδια. Η σχισμή στο ύφασμα πάνω από τη κεφαλή του Προδρόμου εξηγείται από την βίαιη απόσπαση των τριών με-

10 Α. Γλαβίνας, «Ιδιόγραφο αυτοβιογραφικό σημείωμα (20.2.1857) και ιδιόγραφη περιγραφή της Ιερᾶς Μονῆς Τιμίου Προδρόμου Σερρών (14.10.1857) του Σερραίου Ιωάννη Δημητριάδη», *Σερραϊκά Σύμμεικτα* τ. 4^{ος}, Σέρρες 2018, 58, 59 (στο εξής: Γλαβίνας, «Σημείωμα, περιγραφή»).

ταλλικών στρογγυλών αφιερωμάτων που διακρίνονται στην παλαιά φωτογραφία.

Τα καμπυλόμορφα χρυσά ελάσματα που βρίσκονταν στη παρυφή της δαντέλας, μετακινήθηκαν στο κέντρο του περιμετρικού ερυθρού υφάσματος, ενώ τα εντυπώματα της αρχικής τους θέσης, που ταυτίζονται με αυτών της ασπρόμαυρης φωτογραφίας, είναι ακόμα ορατά στο ύφασμα.

Το στρογγυλό εγκόλπιο με τον Χριστό - Μέγα Αρχιερέα που βρίσκονταν κάτω αριστερά, σήμερα βρίσκεται στο κέντρο του άνω τμήματος. Από τα εξήντα δύο συνολικά ελάσματα και αφιερώματα που διακρίνονται στη φωτογραφία του Kondakon, παραμένουν είκοσι οχτώ. Σε πολλά μέρη του ερυθρού υφάσματος, παραμένουν τα κυκλικά συνήθως εντυπώματα των αρχικών αφιερωμάτων. Τέλος, η αναφορά στην Βροντού επιβεβαιώνει τη σεραϊκή προέλευση του κειμήλιου.

Με βάση τα παραπάνω, το κέντημα με την εικόνα του Προδρόμου, χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως Ποδέα, το ύφασμα δηλαδή που τοποθετείται κάτω από εικόνες του τέμπλου ή των προσκυνηταρίων και στο οποίο οι πιστοί αναρτούν τα τάματά τους¹¹. Πολλές ποδέες φέρουν κεντημένες εικόνες που σχετίζονται με την εικόνα για την οποία προορίζονταν, ενώ άλλες φέρουν φυτικό, ζωικό ή γεωμετρικό διάκοσμο¹². Επομένως η Ποδέα, κειμήλιο της Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Σερρών, κάποια στιγμή μετά το 1857¹³, τοποθετήθηκε στο ξύλινο πλαίσιο που διακρίνεται στη φωτογραφία του Kondakon και μετατράπηκε σε εικόνα που εκτιθόταν στο εσωτερικό του Καθολικού.

11 Αντίθετα, δεν συνηθίζεται στις Πύλες να αναρτώνται τάματα ή άλλα αφιερώματα, εκτός φυσικά αν αλλάξουν χρήση.

12 Ζωγράφου-Κορρέ, Χρυσοκεντητική, 101-105. G.M. Chatzoulis, «La podea brodée de l' icône Portaitissa l' oeuvre de Grigoria (1818) de la collection du monastère Athonite d' Iviron», Βελλά, Επιστημονική Επετηρίδα, Εις Μνήμην Αθανασίου Παλιούρα 7 τεύχος Β' (2013-2015), 851-879.

13 Ο Δημητριάδης αναφέρει ως υφασμάτινο βήλο στην Ωραία Πύλη του τέμπλου του Καθολικού, την Πύλη με την παράσταση της Βάπτισης του Χριστού του 1846 που εκτίθεται στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών, βλ. Γλαβίνας, «Σημείωμα, περιγραφή», 59. G. Kakavas, «Ecclesiastical objects in the Byzantine and Christian museum from the Timios Prodromos monastery at Serres», *Zbornik Matice srpske za likovne umetnosti*, τ. 32-33, Novi Sad 2003, 135-136 (στο εξής: Kakavas, «Ecclesiastical objects»).

Τον Αύγουστο του 1916, άρχισε η δεύτερη Βουλγαρική Κατοχή των Σερρών. Στόχος των Βουλγαρικών Στρατιωτικών και Πολιτικών Αρχών ήταν ο γρήγορος και βίαιος «αφελληνισμός» των κατακτηθέντων ελληνικών περιοχών. Στις 23 Ιουνίου του 1917, ένα Βουλγαρικό στρατιωτικό απόσπασμα με τριάντα οπλοφόρους με επικεφαλής τον υπολοχαγό Πετρώφ, κατέλαβε βιαίως την Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου και στις 27 Ιουνίου οι πατέρες της Μονής εκτοπίστηκαν στη Βουλγαρία.

Στις επόμενες είκοσι ημέρες η Μονή λεηλατήθηκε συστηματικά από τους Βούλγαρους στρατιώτες και αξιωματικούς. Τα κειμήλια, τα χειρόγραφα και οτιδήποτε άλλο αντικείμενο αξίας, στέλνονταν στον Ελαιώνα, την έδρα του 25^{ου} Συντάγματος του Βουλγαρικού Στρατού και μετά προωθούνταν στη Βουλγαρία. Η λεηλασία συνεχίστηκε και τους επόμενους μήνες από άλλους στρατιώτες και αξιωματικούς.

Τον 1918 όταν οι μοναχοί επέστρεψαν στη Μονή, τη βρήκαν λεηλατημένη. Με το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την επιστροφή των Ελληνικών Αρχών, ο Επίσκοπος Καμπανίας Διόδωρος, Τοποτηρητής της χηρευούσης Μητροπόλεως Σερρών, ήρθε στη Μονή και κατέγραψε τις μαρτυρίες των πατέρων και των εργατών της Μονής. Συγχρόνως συνέταξε και ένα κατάλογο με τα κλεμμένα κειμήλια και χειρόγραφα, στον οποίο όμως δεν περιλαμβάνονταν η κεντητή ποδέα/εικόνα του Προδρόμου¹⁴.

Στις 27 Νοεμβρίου 1919 υπογράφηκε η Συνθήκη του Νεϊγύ. Με το άρθρο 125 και 126, η Βουλγαρία υποχρεούνταν να επιστρέψει τα κλεμμένα κειμήλια και χειρόγραφα από την Μακεδονία και Θράκη στην Ελλάδα, ακόμα και αυτά που βρισκόνταν στην κατοχή ιδιωτών.

Το 1923 ο Γεώργιος Σωτηρίου, Έφορος Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και μετέπειτα Καθηγητής Βυζαντινής Αρχαιολογίας και Διευθυντής του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών, μετέβη στη Σόφια για τη παραλαβή των συληθέντων κειμηλίων. Τελικά παρέλαβε κάποια κιβώτια, που όταν τα άνοιξαν στην Αθήνα, αποδείχτηκε ότι περιείχαν ένα πολύ μικρό μέρος των κει-

14 *Τετράδια Βουλγαρικής Κατοχής, Ανατολική Μακεδονία 1916-18, Πρακτικά εξετάσεων μαρτύρων και πορίσματα της Διεθνούς Επιτροπής για την παραπομπή των εγγληματιών στο Διεθνές Δικαστήριο, Τόμ. 3ος, Η πόλη & ο Νομός Σερρών, Σέρρες, Σιδηρόκαστρο, Ζίχνη, Ι.Μ.Εικοσιφοίνισσα, Οικισμοί, επιμ. Ν. Ρουδομέτωφ, Καβάλα 2008, 305-308.*

μηλίων και χειρογράφων των Μονών και των Μητροπόλεων της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης¹⁵.

Η πλειοψηφία των κειμηλίων και χειρογράφων προέρχονταν από την Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Σερρών αλλά φυσικά έλειπαν τα περισσότερα και αξιολογότερα. Τα χειρόγραφα και τα κειμήλια των κιβωτιών μοιράστηκαν κυρίως ανάμεσα στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών, στην Εθνική Βιβλιοθήκη και στη Βιβλιοθήκη της Βουλής στην Αθήνα¹⁶.

Στον κατάλογο των κειμηλίων που παρελήφθησαν από τις Βουλγαρικές αρχές, αναφέρονται μεν *une étote, un saint suaire, un rideau* αλλά κανένα κέντημα με την εικόνα του Προδρόμου¹⁷.

---

15 Οι Βουλγαρικές Αρχές όμως είπαν ψέματα και παρέβησαν τη Συνθήκη. Υποστήριξαν ότι επέστρεψαν στην Ελλάδα ό,τι κειμήλια είχαν στη κατοχή τους, ενώ τα υπόλοιπα τα είχαν αρπάξει Τούρκοι άτακτοι στρατιώτες. Στην πραγματικότητα, είχαν κρύψει το μεγαλύτερο μέρος των κειμηλίων και χειρογράφων σε διάφορα μυστικά μέρη στη Σόφια και αλλού (*fonds fermé*). Κάποια κειμήλια και χειρόγραφα, τα πούλησαν μεμονωμένα σε Συλλέκτες της Ευρώπης και της Αμερικής, κυρίως κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Αργότερα τα κειμήλια αυτά μοιράστηκαν στα μεγάλα Μουσεία και Βιβλιοθήκες της Βουλγαρίας. Οι Βούλγαροι Επιστήμονες άλλαξαν επανειλημμένως τους αριθμούς καταγραφής των κειμηλίων, αλλοίωσαν ή αφαίρεσαν τις επιγραφές και τα κτιτορικά σημειώματα και προσπάθησαν να αποσιωπήσουν την ακριβή προέλευση τους. Η Βουλγαρία συνεχίζει την τακτική αυτή έως σήμερα καθώς πολλά κειμήλια ακόμα «αγνοούνται» όπως ο Κώδικας της Μητρόπολης των Σερρών.

16 Β. Κατσαρός, «Θεωρία για τη συνολική Επιστημονική διευθέτηση του ζητήματος της ιστορίας των συλλογών Ελληνικών Χειρογράφων των Μονών Παναγίας Αχειροποιήτου του Παγγαίου, της επονομαζομένης Κοσίνιτσας (νεώτ. Εικοσιφοινίσσης), και του Τιμίου Προδρόμου Σερρών», Διεθνές Συνέδριο «Οι Σέρρες και η περιοχή τους από την αρχαία στη μεταβυζαντινή κοινωνία», Σέρρες 29 Σεπτεμβρίου - 3 Οκτωβρίου 1993, Πρακτικά Β', Σέρρες 1998, 675-682, 693 (στο εξής, Κατσαρός, «Θεωρία»). Γ. Κ. Παπάζογλου, *Χειρόγραφα της Εικοσιφοινίσσης και του Τιμίου Προδρόμου Σερρών στο Ινστιτούτο «Ivan Dujčev» της Σόφιας (μια προσέγγιση ιστορική των χειρογράφων των ως άνω μονών, Θεσσαλονίκη 1990*. Β. Κατσαρός, *Τα χειρόγραφα των μονών Τιμίου Προδρόμου Σερρών και Παναγίας Αχειροποιήτου του Παγγαίου (Κοσίνιτσας)*. Η ιστορία των αριθμών, Σέρρες 1995. Γ. Παπάζογλου, *Η λεηλασία της Εικοσιφοινίσσης, εκατό χρόνια από την κλοπή (1917-2017)*, Δράμα 2017.

17 Κατσαρός, «Θεωρία», 675-682, 693.

Το *ideau* του καταλόγου πρέπει να είναι η κεντητή Πύλη με την παράσταση της Βάπτισης του Χριστού, που εκτίθεται στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο των Αθηνών¹⁸.

Η λεηλασία της Μονής από τους Βουλγάρους συνεχίστηκε και κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στη Τρίτη Βουλγαρική Κατοχή των Σερρών¹⁹. Το 1942 αφαιρέθηκαν 30 κειμήλια από την Μονή με προορισμό το Εκκλησιαστικό Μουσείο της Σόφιας, στα οποία όμως δεν περιλαμβάνεται η κεντητή ποδέα/εικόνα του Προδρόμου.

Στο Μουσείο Μπενάκη της Αθήνας φυλάσσονται κάποια κειμήλια της Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου, που λεηλατήθηκαν από τους Βούλγαρους το 1917 και αγοράστηκαν στη Γαλλία από αρχαιοπώλες κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου.

Σε αυτά συγκαταλέγονται και κάποια εκκλησιαστικά κεντήματα: μία δεσποτική μίτρα των τελών του 17^{ου} αι., πιθανότατα αφιέρωμα του Μητροπολίτη Σερρών Τιμοθέου και πρώην Ηγουμένου της Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου με αρ. καταγραφής Γ.785. Ευρ. 9354²⁰, μια κεντητή πύλη με τους αγίους Σπυρίδωνα, Ιωάννη Πρόδρομο και Ιωάννη τον κτήτορα των τελών του 17^{ου} αι., τρεις αέρες των τελών του 18^{ου} αι. και κατά πάσα πιθανότητα δύο καλύμματα αγίου ποτηριού²¹.

Γνωρίζουμε ότι μετά τη Μικρασιατική καταστροφή κάποια κειμήλια (εικόνες, σκεύη, αρχιερατικά εγκόλπια κ.ά.) που φυλάσσονταν στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών, μοιρά-

18 Kakavas, «Ecclesiastical objects», 135-136. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 άρχισε η επέκταση των χώρων του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών με στόχο την επανέκθεση των συλλογών του. Η παρουσίαση των μεταβυζαντινών συλλογών ολοκληρώθηκε το 2010. Τα κειμήλια της Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου εκτίθενται σε ξεχωριστή προθήκη στο τμήμα της έκθεσης με τίτλο: «IV. Από το Βυζάντιο στη Νεότερη Εποχή».

19 Ζημιάι των Αρχαιοτήτων εκ του Πολέμου και των Στρατών Κατοχής, Αθήναι 1946, 35-36. Πασχαλίδης-Στρατής, *Μοναστήρια*, 376-378, 381-385. Κατσαρός, «Θεωρία», 697-699.

20 Ν. Νικολάου, «Θησαυροί του μοναστηριού του Τιμίου Προδρόμου στο Μουσείο Μπενάκη στην Αθήνα», *Σερραϊκά Χρονικά* 10, Σέρρες 1989, 78-79, εικ. 4 (στο εξής: Νικολάου, «Θησαυροί»). Υφασμάτινη ταινία με διακόσμηση οθωμανικής τεχνοτροπίας, ίσως περσικής προέλευσης, υπάρχει στην περιφέρεια της μίτρας, ένα άλλο παράδειγμα χρήσης κοσμικού υφάσματος σε εκκλησιαστικό κειμήλιο της Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Σερρών.

21 Πασχαλίδης-Στρατής, *Μοναστήρια*, 392. Νικολάου, «Θησαυροί», 79-84, εικ. 5-8.

στηκαν σε νεοσύστατες ενορίες για την κάλυψη των λειτουργικών αναγκών τους.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα το εγκόλλιο με τον Χριστό Παυτοκράτορα που προέρχεται από το Σκευοφυλάκιο του Μητροπολιτικού Ναού των Αγίων Θεοδώρων Σερρών και εντάχθηκε στις συλλογές του Μουσείου Μπενάκη το 1942, ως δωρεά του Μητροπολίτη Δράμας (ΓΕ. 2113)²². Σε άλλες περιπτώσεις, κειμήλια της Μητρόπολης Σερρών θεωρούνται ότι προέρχονται από την Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου, όπως ο σταυρός λιτανείας με αρ. ΒΧΜ 1510 του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών που ήταν κειμήλιο του Μητροπολιτικού Ναού των Αγίων Θεοδώρων Σερρών²³.

Ίσως κάτι παρόμοιο συνέβη και με την Ποδέα του Προδρόμου. Περισσότερες πληροφορίες όμως θα δώσει η έρευνα στα αρχεία του Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου Αθηνών.

III. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΣΕΡΡΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 16^{ου} ΑΙΩΝΑ ΕΩΣ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 17^{ου} ΑΙΩΝΑ

Στις 27 Ιανουαρίου του 1570, μουσουλμάνοι ιεροσπουδαστές των Σερρών (σοφτάδες) επέδραμαν στη Μονή και «εποίησαν και φόνον ένδον του μοναστηρίου». Ένα χρόνο μετά, το 1571, οι Τούρκοι «την σεβασμίαν του Προδρόμου Μονήν παντελώς ηρήμωσαν αυτήν και τα αυτής προάστεια και μετόχια»²⁴.

Από τα τέλη του 16^{ου} αιώνα μέχρι σχεδόν τα μέσα του 17^{ου}, η Μονή γνώρισε οικονομική άνθιση, δέχτηκε σημαντικές δωρεές σε χρήματα και ακίνητα, οικοδομήθηκαν διάφορα κτήρια, φιλοτε-

22 Ν. Πεταλωτής, «Εκκλησιαστικά κειμήλια του Ιερού και Καθεδρικού Ναού των Αγίων Θεοδώρων Σερρών και των αιιδίμων Μητροπολιτών της Αγιωτάτης Μητροπόλεως Σερρών», *«Ψυχής Άκος», Κειμήλια πίστεως και πολιτισμού της Εκκλησίας των Σερρών*, Σέρρες 2017, 271, εικ. 16, 17 (στο εξής: Πεταλωτής, «Κειμήλια»).

23 Πεταλωτής, «Κειμήλια», 267, 268 εικ. 5α,β, 5. Kakavas, «Ecclesiastical objects», 128-129.

24 Ν.Ε. Πέτροβιτς, «Άγιος Γεώργιος ο Κρουονερίτης Σερρών», *Σερραϊκά Χρονικά* τόμ. 5, Αθήναι 1970, 218. Πασχαλίδης-Στρατής, *Μοναστήρια*, 367, 368.

χνήθηκαν τοιχογραφίες και εμπλουτίστηκε με φορητές εικόνες και έργα αργυροχρυσοχοΐας και μικροτεχνίας²⁵.

Το 1573 ο μοναχός Ιωακείμ δώρισε στη Μονή αργυρά σκεύη και έπιπλα²⁶, και το 1597 ανεγέρθηκε το τείχος της δυτικής πλευράς της Μονής με δαπάνη του άρχοντα Ζαγόρη, υιού του Κύρκου²⁷.

Το 1607-1608 ο Μητροπολίτης Δράμας Αθανάσιος έδωσε 8.000 άσπρα, το 1608-1609 ο Μητροπολίτης Νευροκοπίου Άνθιμος 15.000 άσπρα και το 1614 ο Μητροπολίτης Ζιχνών Ιάκωβος 8.000 άσπρα. Ο Σερραΐος άρχοντας Δημήτριος, ο μετέπειτα μοναχός Δαυίδ, ανήγειρε το 1613 το νοσοκομείο της Μονής και το 1614 έδωσε 6.000 άσπρα²⁸. Το 1623, οικοδομήθηκε το εξωκλήσι της Αγίας Παρασκευής, ο Αμπατζής Γεράκης αφιέρωσε αμπελώνα και ο αμπατζής Κύρκος 5.000 άσπρα. Ο από το 1634 ιερομόναχος Χατζή Ακάκιος (Χατζή παπά Αθανάσιος) από το Σιδηρόκαστρο, ο νέος Κτήτωρ, αφιέρωσε το 1614 30.000 άσπρα, το 1644 18.000 άσπρα, ανήγειρε το παρεκκλήσιο της Κοιμήσεως της Θεοτόκου του Κοιμητηρίου, ανέλαβε τη φιλοτέχνηση εικόνων και τέλος δώρισε στη Μονή διάφορα ακίνητα²⁹. Το 1642 κατασκευάστηκαν

25 Χριστοφόρος, *Προσκυνητάριον*, 41-45. Ούτσιου, *Ιστορία*, 154-157. A. Guillou, «Le codex B du monastère Saint-Jean-Prodrôme (Serrès), un mémorial pour l'Histoire médiévale et moderne de la Macédoine (XIII-XIXe s.)», *Σύμμεικτα* τόμ. 9, Αθήνα 1994, 230-231 (στο εξής Guillou, «Codex B»).

26 Guillou, «Codex B», 230. A. Guillou, «Ένα μνημείο της Μεσαιωνικής και νεότερης Ιστορίας της Μακεδονίας (XIII-XIX αιώνες), Διεθνές Συνέδριο «Οι Σέρρες και η περιοχή τους από την αρχαία στη μεταβυζαντινή κοινωνία», Σέρρες 29 Σεπτεμβρίου-3 Οκτωβρίου 1993, Πρακτικά Α', Θεσσαλονίκη 1998, LIX (στο εξής: Guillou, «Μνημείο»).

27 Ξ. Σαββοπούλου-Κατσίκη, «Το οικοδομικό χρονικό της Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών: σωζόμενες επιγραφικές μαρτυρίες», *Διεθνές Συνέδριο «Οι Σέρρες και η περιοχή τους από την αρχαία στη μεταβυζαντινή κοινωνία»*, Σέρρες 29 Σεπτεμβρίου-3 Οκτωβρίου 1993, Πρακτικά Β', Θεσσαλονίκη 1998, 369 (στο εξής: Σαββοπούλου-Κατσίκη, «Οικοδομικό χρονικό»).

28 Σαββοπούλου-Κατσίκη, «Οικοδομικό χρονικό», 374.

29 Α. Στρατή, «Τρεις εικόνες από το Εκκλησιαστικό Μουσείο Σερρών», *Σερραϊκά Ανάλεκτα Γ'* (2001), Σέρρες 2002, 49-60. Α. Στρατή, «Νέα στοιχεία για τη δραστηριότητα των ζωγράφων από το Λινοτόπι στην Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρών», *Μακεδονικά* τόμ. 34 (2003-2004),

τρεις κρήνες με έξοδα του Ηγουμένου Γρηγορίου³⁰.

Το 1630 τοιχογραφήθηκε από Λινοτοπίτες αγιογράφους το Μακρυναρύκι του Καθολικού με έξοδα της συντεχνίας των Αμπατζήδων των Σερρών³¹. Το 1634 τοιχογραφήθηκε το Παρεκκλήσιο των Ταξιαρχών³², και το 1637 τοιχογραφήθηκε το εξωκλήσι του Ταξιάρχη στον ελαιώνα³³. Το 1646 χτίστηκε εκ νέου το τοίχος της Μονής με δωρεά των ιερέων Δημητρίου Σκευοφύλακος, Συναδηνού Σακελλάριου και άλλων Σερραίων³⁴.

Το 1612 ιστορήθηκαν οι Δεσποτικές εικόνες της Παναγίας Οδηγήτριας και του Χριστού Παντοκράτορα του τέμπλου του Καθολικού³⁵ και το 1620 τα στασίδια του Καθολικού. Το 1621 επί ηγουμενίας Γαλακτίωνος ιερομονάχου φιλοτεχνήθηκε η ξύλινη θύρα με ένθετες παραστάσεις από κόκκαλο, ανάμεσα στο Μακρυναρύκι και τον Κυρίως ναό³⁶.

Θεσσαλονίκη 2005, 331–357 (στο εξής: Στρατή, «Λινοτόπι»).

30 Β. Κατσαρός, Χ. Παπαστάθης, «Ο “Νέος Μέγας Κώδηξ” της Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών», *Σερραϊκά Ανάλεκτα* 1, Σέρρες 1992, 190 αρ. 17–19 (στο εξής: Κατσαρός, Παπαστάθης, «Νέος Κώδηξ»). Σαββοπούλου–Κατσίκη, «Οικοδομικό χρονικό», 369.

31 Α. Στρατή, «Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του Μακρυναρικίου (1630) στο Καθολικό της Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου», *Διεθνές Συνέδριο «Οι Σέρρες και η περιοχή τους από την Αρχαία στη Μεταβυζαντινή κοινωνία»*, Σέρρες 29 Σεπτεμβρίου–3 Οκτωβρίου 1993, *Πρακτικά Β΄*, Θεσσαλονίκη 1998, 414–437 (στο εξής: Στρατή, «Διάκοσμος Μακρυναρικίου»). Στρατή, «Λινοτόπι», 331–357.

32 Στρατή, «Διάκοσμος Μακρυναρικίου», 422.

33 Πασχαλίδης–Στρατής, *Μοναστήρια*, 390. Ξ. Σαββοπούλου–Κατσίκη, «Το εξωκλήσι του Ταξιάρχη στους ελαιώνες της Ιεράς Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών», *Σερραϊκά Ανάλεκτα* 2, Σέρρες 1993, 57–72.

34 Guillou, «Μνημείο», LIX–LXI.

35 Α. Στρατή, «Το ξυλόγλυπτο τέμπλο του Καθολικού της Μονής Τιμίου Προδρόμου Σερρών και η σχέση του με παράλληλα σύνολα του Ελλαδικού και Βαλκανικού Χώρου», *Σερραίων Διάσωμα, Πνευματικοί και Καλλιτεχνικοί θησαυροί της Εκκλησίας των Σερρών*, Σέρρες 2008, 479.

36 Σήμερα βρίσκεται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο της Σόφιας, βλ. Α. Τριφοнова, «Μεταβυζαντινά κειμήλια αργυροχοΐας και μικροτεχνίας από την πόλη των Σερρών και τη μονή του Τιμίου Προδρόμου στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο της Σόφιας», *Διεθνές Συνέδριο «Οι Σέρρες και η περιοχή τους από την Οθωμανική κατάκτηση μέχρι τη σύγχρονη εποχή»*, *Πρακτικά Β΄*, Σέρρες 2013, 897–899, εικ. 8,9. Α. Τριφοнова,

Ο Ηγούμενος ιερομόναχος Τιμόθεος αναφέρεται στην αφιέρωματική επιγραφή του εμβληματικού ναόσχημου κιβωτιδίου της Μονής, έργο και αφιέρωμα του μοναχού Δημητρίου Χατζή του 1612–1613, σήμερα στο Μουσείο Μπενάκη³⁷. Το 1616, ο κυρ Ασάν δώρισε ποιμαντική ράβδο³⁸ και το 1628–1629, ο Μητροπολίτης Νικομηδείας Νεόφυτος αφιέρωσε βαρύτιμο αρχιερατικό σάκκο, ωμοφόριο και επιγονάτιο³⁹.

Για τη χρονική αυτή περίοδο στα μέχρι στιγμής γνωστά έγγραφα της Μονής αναφέρονται κάποιοι μοναχοί/ιερομόναχοι με τα ονόματα Μακάριος και Θεοφάνης. Ένας Μακάριος μοναχός αναφέρεται το 1606⁴⁰ και ένας άλλος Μακάριος και Δικαίος το 1680⁴¹ που ταυτίζεται με τον ιερομόναχο Μακάριο και Δικαίο (1672–1675) στον κατάλογο του Χ. Βουρουτζίδη⁴².

Ο ιερομόναχος και Ηγούμενος της Μονής Θεοφάνης αναφέρεται σε έγγραφο που χρονολογείται μετά το 1573⁴³. Ο ιερομόναχος Θεοφάνης αναφέρεται σε μια σειρά εγγράφων που χρονολογούνται από το 1615 έως το 1624⁴⁴ και ένας άλλος Θεοφάνης ήταν Ηγούμενος της Μονής το από το 1676 έως το 1681⁴⁵.

Το 1650 η Μονή περιήλθε σε δεινή οικονομική κατάσταση και παραλίγο να μείνει έρημος. Η κατάσταση βελτιώθηκε μετά το 1654. Το 1650 και 1657 εκποιήθηκαν αργυρά σκεύη της Μόνης για

«Μεταβυζαντινά κεμήλια αργυροχρυσοχοΐας και μικροτεχνίας από την πόλη των Σερρών και τη μονή του Τιμίου Προδρόμου στο Ιστορικό Μουσείο της Σόφιας», *Βυζαντινά* τόμ. 30, Θεσσαλονίκη 2010, 468–470.

37 Νικολάου, «Θησαυροί», 70–73, εικ. 1.

38 Λαμπάκης, «Περιηγήσεις», 78, αρ. 119.

39 Ο Σάκκος εκτίθεται στο Μουσείο Μπενάκη, βλ. Νικολάου, «Θησαυροί», 75–77, εικ. 3.

40 P. Odorico, *Le Codex B du monastère Saint-Jean-Prodrome (Serrès), B (XVe - XIXe siècles)*, Association Pierre Belon, Paris 1998 (στο εξής: Odorico, *Le Codex B*), 102 αρ. 26.

41 Odorico, *Le Codex B*, 201 αρ. 80.

42 Χ. Βουρουτζίδης, «Κατάλογος Ηγουμένων Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Σερρών», *Σερραϊκά Ανάλεκτα* τόμ. 3, Σέρρες 2001, (στο εξής: Βουρουτζίδης, «Κατάλογος Ηγουμένων»), 160 αρ. 47.

43 Odorico, *Le Codex B*, 99 αρ. 24.

44 Odorico, *Le Codex B*, 126 αρ. 38, 139 αρ. 46, 140 αρ. 47, 142 αρ. 48, 142 αρ. 49, 145 αρ. 51.

45 Βουρουτζίδης, «Κατάλογος Ηγουμένων», 160 αρ. 48.

την κάλυψη των χρεών της⁴⁶.

Στις σελίδες 222–223 και 225 του κλεμμένου Κώδικα Β της Μονής, που βρίσκεται στο Ίδρυμα «Ivan Dujčev» στη Σόφια, υπάρχουν δύο κατάλογοι με τα ιερά σκευή της Μονής του 1610–1620 (κατά την Ηγουμενία του Τιμόθεου), στη σελίδα 241 άλλη καταγραφή των ιερών σκευών της εκκλησίας του 1623–24 (κατά την ηγουμενεία του Γαλακτίωνος) και στις σελίδες 11–12 υπάρχει ακόμα ένας κατάλογος σκευών που διασώζονταν στο Σκευοφυλάκιο του Καθολικού και χρονολογείται με ερωτηματικό στο 1628–1629⁴⁷. Στους καταλόγους αυτούς γίνονται αναφορές για ποδέες όπως η «του Προδρόμου χρυσί», χωρίς όμως να μπορεί να ταυτιστεί με ασφάλεια κάποια από αυτές με την Ποδέα του Προδρόμου.

Όσο για τον τόπο φιλοτέχνησης του κεντήματος, οι Ε. Παπασταύρου και Ν. Βρυζίδης προτείνουν την Κωνσταντινούπολη⁴⁸. Η προέλευσή του όμως από την Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου, η αναφορά της Βροντούς στις επιγραφές του, η πολυτέλεια που το διακρίνει με την χρήση πολύτιμων υφασμάτων και πολύτιμων και ημιπολύτιμων λίθων και το κάπως άτεχνο σχέδιο της εικόνας του Προδρόμου, επιτρέπει την απόδοσή του σε εργαστήριο μίας επαρχιακής, αλλά πλούσιας και καλλιτεχνικά ενεργής πόλης όπως οι Σέρρες.

IV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στα τέλη του 16^{ου} αιώνα έως το 1645, μία περίοδο ακμής της Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Σερρών, οι ιερομόναχοι Μακάριος και Θεοφάνης δώρισαν μία Ποδέα με κεντημένη την εικόνα του Τιμίου Προδρόμου. Για τη διακόσμησή της, χρησιμοποιήθηκαν πολύτιμοι και ημιπολύτιμοι λίθοι και σταδιακά αναρτήθηκαν σε αυτήν πολύτιμα αφιερώματα, ένα γοητευτικό κράμα πίστης, τέχνης και ιστορίας.

Μετά τη βίαιη απομάκρυνσή της από τη Μονή, με ξεχασμένη την αρχική της προέλευση, φυλάσσεται πλέον στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο της Αθήνας, και προστίθεται στα άλλα κειμήλια

46 Χριστοφόρος, *Προσκυνητάριον*, 43–45. Guillou, «Codex B», 230–231.

47 Odorico, *Le Codex B*, 37–44 αρ. 1, 92–96 αρ. 23, 134–135 αρ. 44. Guillou, «Codex B», 231, 233, 236. Guillou, «Μνημείο», LIX, LXI, LXIII. Κατσαρός, Παπαστάθης, «Νέος Κώδηξ», 178–179, 195–197, 202–205.

48 Papastavrou, Vryzidis, «Sacred Patchwork», 271 εικ. 11.

της Μονής που φυλάσσονται στα Μουσεία της πρωτεύουσας.

Τις τελευταίες δεκαετίες, παρά τη θλιβερή παρένθεση της πυρκαγιάς του 2010, η Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Σερρών αναστηλώνεται υποδειγματικά με την αгаστή συνεργασία των Κρατικών Φορέων και της αδελφότητας της Μονής, με επικεφαλής την Καθηγουμένη Φεβρωνία.

Διακαής πόθος της αδελφότητος της Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Σερρών, της Εκκλησίας των Σερρών με επικεφαλής τον Σεβασμιότατο Μητροπολίτη Σερρών και Νιγρίτης κ. Θεολόγο, των Αρχών και των πολιτών των Σερρών, είναι η επιστροφή των διεσπαρμένων στην Ελλάδα, Βουλγαρία και σε άλλες χώρες του εξωτερικού κειμηλίων της Μονής στον φυσικό τους χώρο, για τον οποίο προορίστηκαν εξαρχής και διαφυλάχτηκαν για αιώνες.

Εικ. 1. Η Ποδέα με την εικόνα του Τιμίου Προδρόμου στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών. Φωτογραφία του Νίκου Μυλωνά. © Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών.

Εικ. 2. Η παλιά φωτογραφία της Ποδέας του Τιμίου Προδρομού του Ν. Κοπακόν. Πρώτη δεκαετία του 20^{ού} αι.

Εικ. 3. Παράθεση της παλαιάς και της νέας φωτογραφίας της Ποδέας του Τιμίου Προδρόμου, με ευδιάκριτες τις ομοιότητες και διαφορές τους.

